

Боковець Ольга Ігорівна,
*аспірантка кафедри психології і педагогіки,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»*

ОСНОВНІ ПАРАДИГМАЛЬНІ ПОЗИЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. Суспільна важливість ролі інноваційного потенціалу особистості, що полягає в продуктивній новаторсько-інноваційній діяльності, актуалізує пошук його структурних компонентів. Теоретично обґрунтовано інноваційний потенціал особистості як дисипативної системи, змістовими ознаками якої є відкритість, нелінійність та нерівнозначність. Розроблено дисипативну модель інноваційного потенціалу особистості, яка представлена системою внутрішніх (ціннісно-мотиваційних, когнітивних, креативних, емоційно-вольових та регулятивних) та зовнішніх (матеріальних та нематеріальних) ресурсів, які під впливом соціального середовища визначають здатність особистості до створення, освоєння та використання «нового».

Ключові слова: особистість, інноваційний потенціал, структурна організація, парадигмальна позиція, дисипативна система.

Боковець Ольга Игоревна

ОСНОВНЫЕ ПАРАДИГМАЛЬНЫЕ ПОЗИЦИИ ИССЛЕДОВАНИЯ СТРУКТУРНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА ЛИЧНОСТИ

Аннотация. Общественная важность роли инновационного потенциала личности, состоящая в продуктивной новаторско-инновационной деятельности, актуализирует поиск его структурных компонентов. Теоретически обоснован инновационный потенциал личности как диссипативной системы, содержательными признаками которой являются открытость, нелинейность и неравнозначность. Разработана диссипативная модель инновационного потенциала личности, которая представлена системой внутренних (ценностно-мотивационных, когнитивных, креативных, эмоционально-волевых и регулятивных) и внешних (материальных и нематериальных) ресурсов, которые под влиянием социальной среды определяют способность личности к созданию, освоению и использованию «нового».

Ключевые слова: личность, инновационный потенциал, структурная организация, парадигмальная позиция, диссипативная система.

Olga Bokovets

BASIC PARADIGMATIC POSITION OF RESEARCH OF THE STRUCTURAL ORGANIZATION OF INNOVATIVE POTENTIAL OF A PERSONALITY

Abstract. *The social importance of the role of innovation potential of personality actualizes search of its structural components. Theoretically proved that the innovative potential of a personality is dissipative system, semantic features which are openness, nonlinearity and disparity. Developed the dissipative model of innovation potential of a personality. It consists of a system of internal (value-motivational, cognitive, creative, emotional and volitional, regulatory) and external resources (tangible and intangible) which, under the influence of the social environment determine the ability of the individual to the creation, development and use of «new».*

Keywords: *personality, innovation potential, structural organization, paradigm position, dissipative system.*

Постановка проблеми

Сучасне інформаційне суспільство, як складна система, характеризується динамічними змінами в усіх сферах суспільного й індивідуального життя. Не є винятком і поступальний розвиток інноваційних технологій, який пов'язаний із сприйняттям та ставленням до інноваційних процесів. Очевидно, що неабияку роль у вирішенні цієї проблеми відіграє людський фактор, адже без усвідомлення важливості використання інновацій не варто сподіватися на передові зміни у суспільстві та виробництві. Таким людським фактором є інноваційний потенціал особистості, успішний розвиток якого актуалізує продуктивну новаторсько-інноваційну діяльність, яка впливає на суспільний прогрес. Відповідно суспільна важливість ролі інноваційного потенціалу особистості, як об'єкта, зумовлює потреби у з'ясуванні того, чим він є, від чого залежить та що на нього впливає. Цим обумовлюється актуальність обраної проблематики.

Актуальність проблеми дослідження. У психології проблема інноваційного потенціалу особистості почала активно розроблятися нещодавно, наприкінці минулого століття. Нині зростає актуальність пошуку структурних компонентів інноваційного потенціалу особистості, причому кожен дослідник у ньому виділяє власні складові. Зокрема, окремі дослідження, присвячені структурній організації інноваційного потенціалу особистості, є дещо різноаспектними.

Аналіз основних досліджень та публікацій

Виникає потреба в диференційованому розгляді складових інноваційного потенціалу особистості, які опосередковують взаємозв'язки між індивідуальними властивостями психіки суб'єкта й узгоджують його активність відповідно до соціальних та індивідуальних цілей.

Мета статті: здійснити контент-аналіз наявних парадигмальних позицій дослідження структурної організації інноваційного потенціалу особистості, на основі якого розробити її дисипативну модель.

Виклад основного матеріалу

Поняття «інноваційний потенціал особистості» тлумачиться по-різному. По-перше, інноваційний потенціал особистості розуміється як *динамічна поліфункціональна складна система, яка характеризується здатністю особистості*: до диференційованої, осмисленої перетворювальної активності у взаємодії зі світом на різних рівнях; до генерування нових форм поведінки та діяльності, забезпечення режиму саморозвитку як стратегічного фактора життєздійснення (переходу можливостей у реальність); до сприйняття інновації, адаптації до нововведень.

По-друге, інноваційний потенціал особистості інтерпретується як *сукупність ресурсів, або потенційних можливостей*: сукупність різних ресурсів і потенцій (когнітивних, компетентнісних, екзистенціальних тощо), які, породжують нові системні властивості (позитивне ставлення до інноваційних процесів та інноваційних цінностей; сприйнятливність до нововведень; рівень інноваційної активності; готовність до освоєння нововведень), роль особистості для здійснення інноваційної діяльності; ресурси особистості, які характеризують не тільки інноваційні здібності, а й можливості їх реалізації, незалежно від вимог культури та соціуму¹⁶; також ресурс, що сприяє прийняттю, впровадженню та практичному застосуванню нестандартного рішення¹; єдність трьох взаємодій потенційних можливостей: виявлення нової інформації, адекватне оцінювання нового явища та продуктивна інноваційна діяльність³.

По-третє, інноваційний потенціал особистості розглядається як *сукупність особистісних характеристик особистості*, що зумовлюють її спроможність до інноваційної діяльності¹⁸; це сукупність ієрархічно пов'язаних між собою особистісних якостей (мотивації досягнень, креативності, інтелектуальної ініціативи, толерантності до невизначеності, відповідальності тощо), компетенції (комунікативної, проектної, інформаційної) та вітальності (життєстійкості, працездатності, рівня саморегуляції тощо)⁶; це сукупність

¹⁶ Терехова Т. А. Структурно-уровневая модель инновационного потенциала личности [Электронный ресурс] / Т. А. Терехова, М. А. Белан // Baikal Research Journal. — 2016. — Т. 7. — № 2. — Режим доступа : <http://eizvestia.isea.ru/reader/article.aspx?id=20687>

¹ Белан М. А. Смысловое наполнение инновационного потенциала личности / М. А. Белан // Психология в экономике и управлении. — 2015. — № 1. — С. 36–42.

³ Власенко Ю. О. Психологічний аналіз інноваційного потенціалу особистості : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. психол. наук : спец. 19.00.01 / Ю. О. Власенко ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. — Одеса, 2003. — 19 с. — С. 12.

¹⁸ Фролов П. Д. Інноваційна активність особистості: сутність та методичні засоби вивчення / П. Д. Фролов // Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка : зб. — Чернігів, 2011. — Вип. 94. — Т. 2. — С. 209–213. — (Серія «Психологічні науки»).

⁶ Клочко В. Е. Инновационный потенциал личности: системно-антропологический контекст / В. Е. Клочко, Э. В. Галажинский // Вестник Томского гос. ун-та. — 2009. — № 325. — С. 150.

особистісних і соціальних детермінант¹²; це характеристика індивідуальних психологічних особливостей людини, що покладені в основу успішного виконання діяльності, спрямованої на розроблення, впровадження та застосування нових ідей, виробів, технологій⁵; це складна синергетична конструкція, в якій переплітаються і співвідносяться особистісні цінності (цінності-цілі, цінності-відносини, цінності-знання, цінності-кошти, цінності-якості), здібності та можливості особистості (обсяг та якість наявних знань, умінь і навичок, особистий досвід), індивідуальні особливості особистості різних психічних процесів (уваги, пам'яті, мислення), біологічно обумовлені особливості особистості (темперамент, задатки, звички, інстинкти тощо)¹³.

Узагальнивши вищезазначене, на нашу думку, концепт «інноваційний потенціал особистості» доцільно розглядати крізь призму таких феноменів, як «інновація» та «потенціал». Якщо інновація інтерпретується як результат інноваційного процесу, який передбачає створення, освоєння та використання «нового», то потенціал розглядається як сукупність зовнішніх (соціальних детермінант, що обумовлюють успішність процесів індивідуалізації, соціалізації та професіоналізації) та внутрішніх ресурсів, що забезпечують цілісний процес життєдіяльності особистості, які можуть бути використані в разі потреби за певних умов. Еклектичне поєднання цих феноменів уможливило розгляд та розуміння інноваційного потенціалу особистості як динамічної інтегративної системи зовнішніх і внутрішніх ресурсів, що визначає здатність особистості до створення, освоєння та використання «нового».

Детальніше розкрити зміст поняття «інноваційний потенціал особистості» можна через виділення основних структурних компонентів інноваційного потенціалу особистості (див. табл.).

Таблиця

Еволюція парадигмальних позицій в дослідженні структурних компонентів інноваційного потенціалу особистості

№ з/п	Рік	Дослідники	Компоненти інноваційного потенціалу особистості
1	2	3	4
1	1983	Б. Сазанов ¹⁵	1. Мотиваційна сфера
			2. Емоційно-вольова сфера
			3. Пізнавальні процеси
			4. Індивідуальні особливості

¹² Малянов Е. А. Социально-культурная инноватика и инновационный потенциал личности : автореф. дис. на соискание учен. степ. д-ра пед. наук : спец. 13.00.05 / Е. А. Малянов ; ГОУВПО «Тамбов. гос. ун-т им. Г. Р. Державина». — Тамбов, 2011. — 48 с.

⁵ Ким Т. Д. Психологические компоненты инновационного потенциала профессионала : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.01 / Т. Д. Ким ; ФГБОУ ПО «ЮУрГУ» (НИУ). — Челябинск, 2013. — 137 с.

¹³ Миронова И. В. Инновационный потенциал личности как категория научного феномена / И. В. Миронова // Педагогический опыт: теория, методика, практика : материалы V Междунар. науч.-практ. конф. (Чебоксары, 25 декабря 2015 г.) ; редкол. : О. Н. Широков [и др.]. — Чебоксары : ЦНС «Интерактив плюс», 2015. — № 4(5). — С. 179–184.

¹⁵ Сазанов Б. В. Проблемы и пути интенсификации инновационных процессов / Б. В. Сазанов // Нововведение в организациях. — М. : ВНИИСИ, 1983. — 153 с.

Продовження таблиці

1	2	3	4
2	2009	Д. Ушаков, А. Карнишев ¹⁷	1. Компетенції
			2. Креативність
			3. Підприємливість
3	2009	В. Клочко ⁶	1. Особистісні якості
			2. Компетенції
			3. Вітальність
4	2010	А. Бефани ²	1. Ціннісно-мотиваційна сфера
			2. Загальні розумові здібності
			3. Соціальний інтелект
			4. Соціально-психологічні характеристики
5	2011	Е. Малянов ¹²	1. Ціннісно-смісловий компонент
			2. Інтелектуальний компонент
			3. Креативний компонент
			4. Емоційно-чуттєвий компонент
			5. Суб'єктивно-діяльнісний компонент
6	2012	О. Михайлова ¹⁴	1. Креативність як інтелектуальна активність
			2. Інноваційність як діяльнісна активність
			3. Творення як ціннісно-мотиваційна активність
7	2013	Т. Кім ⁵	1. Мотиваційний компонент
			2. Компонент активності
			3. Когнітивний компонент
			4. Соціальний компонент
			5. Компонент ставлення до роботи
			6. Компонент готовності до інновацій
8	2014	Т. Леухина ⁹	1. Особистісні якості
			2. Компетенції
			3. Вітальність
			4. Здатність до творчості
			5. Здатність до сприйняття інновацій
9	2015	М. Белан ¹	1. Компонент мотивів
			2. Смісловий компонент

¹⁷ Ушаков Д. В. Компетенции, креативность и предприимчивость как основы инновационных потенциалов личности и группы / Д. В. Ушаков, А. Д. Карнышев // Экономическая психология: актуальные исследования и инновационные тенденции : материалы десятой юбилейной Международ. науч.-практ. конф. ; под. общ. ред. А. Д. Карнышева. — Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2009. — С. 378–393.

⁶ Клочко В. Е. Инновационный потенциал личности: системно-антропологический контекст / В. Е. Клочко, Э. В. Галажинский // Вестник Томского гос. ун-та. — 2009. — № 325. — С. 146–151.

² Бефани А. А. Личность в ситуациях неопределенности и ее инновационный потенциал / А. А. Бефани // Вестник Одесского нац. ун-та : психология. — 2010. — № 11/2. — С. 18–25.

¹² Малянов Е. А. Социально-культурная инноватика и инновационный потенциал личности : автореф. дис. на соискание учен. степ. д-ра пед. наук : спец. 13.00.05 / Е. А. Малянов ; ГОУВПО «Тамбов. гос. ун-т им. Г. Р. Державина». — Тамбов, 2011. — 48 с.

¹⁴ Михайлова О. Б. Структура инновационного потенциала личности / О. Б. Михайлова // Вестник Новосибирского гос. ун-та. — 2012. — № 1. — С. 26–32.

⁵ Ким Т. Д. Психологические компоненты инновационного потенциала профессионала : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.01 / Т. Д. Ким ; ФГБОУ ПО «ЮУрГУ» (НИУ). — Челябинск, 2013. — 137 с.

⁹ Кузнецова О. В. Факторна структура простору адаптивно-інновативних характеристик особистості / О. В. Кузнецова // Наука і освіта. — 2015. — № 11/12. — С. 66–73.

¹ Белан М. А. Смысловое наполнение инновационного потенциала личности / М. А. Белан // Психология в экономике и управлении. — 2015. — № 1. — С. 36–42.

Продовження таблиці

1	2	3	4
			3. Компонент самооцінювання
			4. Комунікативний компонент
10	2015	О. Кузнєцова ⁹	1. Креативність
			2. Адаптивність
			3. Орієнтація на новизну
			4. Ергічність
			5. Самоефективність
11	2015	І. Миронова ¹³	1. Ціннісно-мотиваційний компонент
			2. Когнітивний компонент
			3. Суб'єктивно-діяльнісний компонент
			4. Рефлексивний компонент
12	2016	Т. Терехова, М. Белан ¹⁶	1. Психофізіологічні властивості
			2. Мотиви
			3. Здібності
			4. Самооцінювання
			5. Комунікативні якості
			6. Особистісні смисли

Аналіз парадигмальних позицій дослідження змісту та структурних компонентів інноваційного потенціалу особистості (див. табл.) здійснено на основі 12 праць, кожна з яких відображає погляди того чи іншого дослідника в межах його проблемного поля. У восьми працях чітко простежується ціннісно-мотиваційний компонент інноваційного потенціалу особистості, хоч і подекуди позначений різними категоріями, наприклад, «мотиви», «особистісні смисли», «ціннісно-смысловий компонент», «ціннісно-мотиваційна активність» тощо. Більшість дослідників, автори шести праць, у структурі інноваційного потенціалу особистості виділяють когнітивний, або інтелектуальний компонент, описуючи його як «загальні розумові здібності», «пізнавальні процеси», «інтелектуальну активність» тощо. Креативний компонент інноваційного потенціалу особистості, представлений креативністю, знаходимо у чотирьох працях. До того ж у трьох працях зустрічаються такі компоненти, як-от: «здатність до творчості», «творення», «здібності» тощо. Емоційно-вольовий компонент як «компонент ставлення до роботи», «емоційно-чуттєвий компонент», «емоційно-вольова сфера» також зустрічається тричі. Такі дещо різнопланові компоненти, як: «суб'єктивно-діяльнісний», «рефлексивний», «компонент готовності до інновацій», «компонент активності», «інноваційність», «підприємливість», «вітальність», «адаптивність», «самоефективність», на нашу думку, доречніше позначити як регулятивний

¹³ Миронова И. В. Инновационный потенциал личности как категория научного феномена / И. В. Миронова // Педагогический опыт: теория, методика, практика : материалы V Междунар. науч.-практ. конф. (Чебоксары, 25 декабря 2015 г.) ; редкол. : О. Н. Широков [и др.]. — Чебоксары : ЦНС «Интерактив плюс», 2015. — № 4(5). — С. 179–184.

¹⁶ Терехова Т. А. Структурно-уровневая модель инновационного потенциала личности [Электронный ресурс] / Т. А. Терехова, М. А. Белан // Baikal Research Journal. — 2016. — Т. 7. — № 2. — Режим доступа : <http://eizvestia.isea.ru/reader/article.aspx?id=20687>

компонент. В окремих працях зустрічаються ще й такі компоненти, як: «комунікативний», «соціальний», «комунікативні якості», «соціальний інтелект», «компетенції» тощо. Безумовно, соціально-психологічні якості особистості, що формуються завдяки інтеграції здібностей, психофізіологічних властивостей та індивідуальних особливостей під впливом соціуму, тою чи іншою мірою пронизують всі вищезазначені компоненти інноваційного потенціалу особистості.

Виходячи з контент-аналізу наявних парадигмальних позицій^{1; 2; 5; 6; 9} дослідження структурної організації інноваційного потенціалу особистості, ми впорядкували та розробили підсистему внутрішніх ресурсів інноваційного потенціалу особистості, яка представлена ціннісно-мотиваційним, когнітивним, креативним, емоційно-вольовим і регулятивним компонентами^{13; 14; 15; 16; 17}.

Системоутворювальним механізмом розвитку інноваційного потенціалу особистості є **ціннісно-мотиваційний компонент**, який суттєво впливає на ефективність використання ресурсів особистістю в цілому, обумовлюючись особливостями ціннісно-мотиваційної сфери особистості (потреби, цілі, цінності, мотивів, установок, інтересів тощо). Окрім цього, ціннісно-мотиваційний компонент інноваційного потенціалу особистості загалом зумовлює здатність особистості актуалізувати потенційні можливості з метою самовизначення, саморозкриття та саморозвитку.

Другим, не менш важливим компонентом, є **когнітивний**, що представлений системою інтелектуально-пізнавальних можливостей психіки особистості, які організують стратегію ефективного отримання та використання

¹ Белан М. А. Смысловое наполнение инновационного потенциала личности / М. А. Белан // Психология в экономике и управлении. — 2015. — № 1. — С. 36–42.

² Бефани А. А. Личность в ситуациях неопределенности и ее инновационный потенциал / А. А. Бефани // Вестник Одесского нац. ун-та : психология. — 2010. — № 11/2. — С. 18–25.

⁵ Ким Т. Д. Психологические компоненты инновационного потенциала профессионала : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.01 / Т. Д. Ким ; ФГБОУ ПО «ЮУрГУ» (НИУ). — Челябинск, 2013. — 137 с.

⁶ Клочко В. Е. Инновационный потенциал личности: системно-антропологический контекст / В. Е. Клочко, Э. В. Галажинский // Вестник Томского гос. ун-та. — 2009. — № 325. — С. 146–151.

⁹ Кузнецова О. В. Факторна структура простору адаптивно-інновативних характеристик особистості / О. В. Кузнецова // Наука і освіта. — 2015. — № 11/12. — С. 66–73.

¹³ Миронова И. В. Инновационный потенциал личности как категория научного феномена / И. В. Миронова // Педагогический опыт: теория, методика, практика : материалы V Междунар. науч.-практ. конф. (Чебоксары, 25 декабря 2015 г.) ; редкол.: О. Н. Широков [и др.]. — Чебоксары : ЦНС «Интерактив плюс», 2015. — № 4(5). — С. 179–184.

¹⁴ Михайлова О. Б. Структура инновационного потенциала личности / О. Б. Михайлова // Вестник Новосибирского гос. ун-та. — 2012. — № 1. — С. 26–32.

¹⁵ Сазонов Б. В. Проблемы и пути интенсификации инновационных процессов / Б. В. Сазонов // Нововведение в организациях. — М. : ВНИИСИ, 1983. — 153 с.

¹⁶ Терехова Т. А. Структурно-уровневая модель инновационного потенциала личности [Электронный ресурс] / Т. А. Терехова, М. А. Белан // Baikal Research Journal. — 2016. — Т. 7. — № 2. — Режим доступа : <http://eizvestia.isea.ru/reader/article.aspx?id=20687>

¹⁷ Ушаков Д. В. Компетенции, креативность и предприимчивость как основы инновационных потенциалов личности и группы / Д. В. Ушаков, А. Д. Карнышев // Экономическая психология: актуальные исследования и инновационные тенденции : материалы десятой юбилейной Междунар. науч.-практ. конф. ; под. общ. ред. А. Д. Карнышева. — Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2009. — С. 378–393.

інформації, необхідної для ухвалення рішень⁸, обумовлюючись особливостями пізнавальної сфери особистості (що відчуття, сприймання, увага, пам'ять, мислення, уява, мова та мовлення). Зазначимо, що когнітивний компонент інноваційного потенціалу особистості — це загалом прояв загального інтелекту особистості.

Поряд із когнітивним, виділяємо **креативний компонент** — цілісна сукупність здібностей, властивостей особистості, що полягає у здатності здійснювати ефективну творчу діяльність. Креативний компонент інноваційного потенціалу особистості представлено порівняно стійкою характеристикою особистості — креативністю. Креативність — це здатність до нестандартного й оригінального мислення, що полягає у готовності до продукування принципово нових ідей, які проявляються у різних сферах активності особистості (інтелектуальна активність, творча активність та ін.) та залежить від цілісного комплексу її психологічних характеристик. Основою креативності є дивергентне мислення, яке спрямоване на розв'язання завдання різноманітними способами, у процесі якого допускається прийняття кількох варіантів розв'язку проблеми. Креативний компонент пронизує всі інші компоненти інноваційного потенціалу особистості, «пробуджуючи» ідею у свідомості людини.

Розкриття та реалізацію інноваційного потенціалу особистості забезпечує **емоційно-вольовий компонент** — це система емоційно-вольових можливостей психіки особистості, яка обумовлюється особливостями емоційно-вольової сфери особистості (емоції, почуття, настрої, вольові якості, вольові дії тощо). Він зумовлює емоційно-позитивне ставлення особистості до себе як до інноватора, ставлення до власної інноваційної діяльності та ставлення до інноваційної діяльності загалом.

Сукупність властивостей особистості, які полягають у здатності особистості виходити зі стійких внутрішніх критеріїв та орієнтирів у своїй життєдіяльності і зберігати стабільність діяльності та смислової орієнтації при зовнішньому тиску і в умовах, що змінюються,¹¹ — це **регулятивний компонент**. Регулятивний компонент інноваційного потенціалу, забезпечуючи гнучкий розподіл та перерозподіл особистістю своїх ресурсів між різними каналами регуляції й відповідальної поведінки», зумовлює здатність особистості сприймати, соціально оцінювати, поширювати, впроваджувати та використовувати «нове».

Окрім вищезазначених внутрішніх ресурсів, інноваційний потенціал особистості включає й зовнішні ресурси — матеріальні (матеріальні цінності, техніка, гроші та ін.) та нематеріальні (соціальний статус, соціальна підтримка,

⁸ Колосов А. Б. Когнітивний ресурс підвищення стрес-стійкості кваліфікованих спортсменів (на прикладі студентів ВНЗ фізкультурного профілю) : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / А. Б. Колосов ; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. — Київ, 2007. — 20 с.

¹¹ Леонтьев Д. А. Личностное в личности: личностный потенциал как основа самодетерминации / Д. А. Леонтьев // Ученые записки кафедры общей психологии МГУ им. М. В. Ломоносова ; под ред. Б. С. Братуся, Д. А. Леонтьева. — М. : Смысл, 2002. — Вып. 1. — С. 56–65.

рівень освіти та ін.) можливості, що виникають в соціальному середовищі. Соціальне середовище умовно можна поділити на два рівні — макрорівень та мікрорівень. Макрорівень представлено політичним, економічним і культурним середовищем, яке по суті створює однакові умови існування для кожної особистості в певному суспільстві (наприклад, економіко-політичне становище в країні, ідеологія, соціокультурні норми та правила, звичаї, традиції та ін.). Мікрорівень представлено безпосереднім оточенням, в якому відбувається міжособистісне спілкування та вплив на конкретну особистість (наприклад, сім'я, друзі, знайомі, сусіди, навчальні й виховні організації, конфесійні організації, різні неформальні групи жителів та ін.). В контексті нашого дослідження увагу зосереджуємо саме на мікрорівні, оскільки саме він забезпечує успішність процесів індивідуалізації, соціалізації та професіоналізації особистості через усупільнення — інвестування накопиченого досвіду від суспільства до особистості (процес інтеріоризації). Про інноваційний потенціал особистості ми можемо говорити, коли накопичений досвід інвестується уже від людини до суспільства, коли вона, використовуючи свої ресурси, здатна перетворити навколишній світ (процес екстеріоризації).

Внутрішні та зовнішні ресурси становлять систему інноваційного потенціалу особистості. Особлива роль у функціонуванні та розвитку цієї системи належить взаємодії між собою її елементів — внутрішніх та зовнішніх ресурсів. Однак, як зазначено вище, система інноваційного потенціалу особистості може змінюватися не тільки під час взаємодії внутрішніх ресурсів із зовнішніми, а й під впливом умов, насамперед, соціального середовища. Це дає підстави розглядати інноваційний потенціал особистості як дисипативну систему.

По-перше, інноваційний потенціал особистості являє собою складну **відкриту систему**, яка безперервно взаємодіє із соціальним середовищем та постійно поновлюється й проявляється у системі фізичних, психічних і соціальних якостей особистості. До того ж розвиток інноваційного потенціалу особистості не може відбуватися ізольовано від соціального середовища. Саме за рахунок такого обміну інформацією із середовищем більш-менш підтримується впорядкованість та стійкість системи інноваційного потенціалу особистості.

По-друге, інноваційний потенціал особистості — **система нелінійна** — динамічна, яка, з одного боку має певну стійкість, а з іншого — неможливо абсолютно точно передбачити множинність варіантів її розвитку. Окрім цього, інноваційний потенціал, як дисипативна нелінійна система, постійно приречений на дисипацію (розсіювання). Вона, обумовлюючись прагненням до максимальної стійкості, полягає у тому, що вже впорядкована система не може існувати без неупорядкованої. У результаті чого така система набуває здатності реагувати на хаотичні дії середовища, зберігаючи свою стійкість.

По-третє, інноваційний потенціал особистості складається із множини **нерівнозначних** елементів, які тісно взаємодіють між собою: внутрішні та

зовнішні ресурси, взаємодіючи між собою, перебувають також в обміні із зовнішніми умовами. Інакше кажучи, між елементами інноваційного потенціалу особистості, як дисипативної системи, існує певна диспропорційність. Вона полягає в тому, що ресурси особистості мають більш вагомe значення, ніж зовнішні умови, але без останніх розвиток інноваційного потенціалу особистості є неможливим.

На основі теоретичного аналізу парадигмальних позицій дослідження структурної організації інноваційного потенціалу особистості ми розробили дисипативну модель інноваційного потенціалу особистості (рис.).

Рис. Дисипативна модель інноваційного потенціалу особистості

В основі цієї моделі — дисипативна система інноваційного потенціалу особистості, змістовими ознаками якої є відкритість, нелінійність та нерівнозначність. Вона представлена стійкими зв'язками між внутрішніми та зовнішніми ресурсами особистості. Підсистема внутрішніх ресурсів інноваційного потенціалу особистості включає ціннісно-мотиваційні, когнітивні, креативні, емоційно-вольові та регулятивні ресурси, а підсистема зовнішніх ресурсів — матеріальні та нематеріальні ресурси.

Дисипативну систему інноваційного потенціалу особистості, як взаємодію внутрішніх та зовнішніх ресурсів, не можна пізнати, не виходячи за її межі. Відповідно, в дисипативну модель інноваційного потенціалу особистості також включено зовнішні умови — соціальне середовище. Воно діалектично пов'язане з ресурсами особистості: внутрішні ресурси здебільшого — з мікрорівнем (соціальне оточення), а зовнішні ресурси — із макрорівнем (політичне, економічне, культурне середовище). Використання внутрішніх та зовнішніх ресурсів під впливом зовнішніх умов визначає здатність особистості до створення, освоєння та використання «нового». Ресурси особистості як внутрішнє та соціальне середовище як зовнішнє є, певною мірою, протилежностями, взаємодія між якими призводить до розвитку інноваційного потенціалу особистості.

Висновки

Отже, на основі контент-аналізу наявних парадигмальних позицій дослідження структурної організації інноваційного потенціалу особистості розроблено її дисипативну модель. Дисипативну модель інноваційного потенціалу особистості представлено системою внутрішніх (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, креативний, емоційно-вольовий та регулятивний) та зовнішніх ресурсів (матеріальні та нематеріальні), які під впливом соціального середовища (здебільшого, на мікрорівні), визначають здатність особистості до створення, освоєння та використання «нового». Інноваційний потенціал особистості як дисипативна система характеризується відкритістю, нелінійністю та нерівнозначністю.

Перспективи подальших розвідок полягають у дослідженні психологічних умов розвитку інноваційного потенціалу особистості.

Список використаних джерел

1. Белан М. А. Смысловое наполнение инновационного потенциала личности / М. А. Белан // Психология в экономике и управлении. — 2015. — № 1. — С. 36–42.
2. Бефани А. А. Личность в ситуациях неопределенности и ее инновационный потенциал / А. А. Бефани // Вестник Одесского нац. ун-та : психология. — 2010. — № 11/2. — С. 18–25.
3. Власенко Ю. О. Психологічний аналіз інноваційного потенціалу особистості : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. психол. наук : спец.

19.00.01 / Ю. О. Власенко ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. — Одеса, 2003. — 19 с.

4. Волянюк Н. Ю. Психологический потенциал и барьеры инновационной активности субъекта научно-педагогической деятельности / Н. Ю. Волянюк, Г. В. Ложкин // Наука і освіта. — 2016. — № 11. — С. 17–24.

5. Ким Т. Д. Психологические компоненты инновационного потенциала профессионала : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.01 / Т. Д. Ким ; ФГБОУ ПО «ЮУрГУ» (НИУ). — Челябинск, 2013. — 137 с.

6. Клочко В. Е. Инновационный потенциал личности: системно-антропологический контекст / В. Е. Клочко, Э. В. Галажинский // Вестник Томского гос. ун-та. — 2009. — № 325. — С. 146–151.

7. Клочко В. Е. Особенности операционализации понятия «инновационный потенциал личности» / В. Е. Клочко, О. М. Краснорядцева // Вестник Томского гос. ун-та. — 2010. — № 339. — С. 151–154.

8. Колосов А. Б. Когнітивний ресурс підвищення стрес-стійкості кваліфікованих спортсменів (на прикладі студентів ВНЗ фізкультурного профілю) : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / А. Б. Колосов ; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. — Київ, 2007. — 20 с.

9. Кузнецова О. В. Факторна структура простору адаптивно-інновативних характеристик особистості / О. В. Кузнецова // Наука і освіта. — 2015. — № 11/12. — С. 66–73.

10. Леухина Т. С. Инновационный потенциал личности / Т. С. Леухина, А. Г. Гатауллина // Казанский педагогический журнал. — 2014. — № 1(102). — С. 132–137.

11. Леонтьев Д. А. Личностное в личности: личностный потенциал как основа самодетерминации / Д. А. Леонтьев // Ученые записки кафедры общей психологии МГУ им. М. В. Ломоносова ; под ред. Б. С. Братуся, Д. А. Леонтьева. — М. : Смысл, 2002. — Вып. 1. — С. 56–65.

12. Малянов Е. А. Социально-культурная инноватика и инновационный потенциал личности : автореф. дис. на соискание учен. степ. д-ра пед. наук : спец. 13.00.05 / Е. А. Малянов ; ГОУВПО «Тамбов. гос. ун-т им. Г. Р. Державина». — Тамбов, 2011. — 48 с.

13. Миронова И. В. Инновационный потенциал личности как категория научного феномена / И. В. Миронова // Педагогический опыт: теория, методика, практика : материалы V Междунар. науч.-практ. конф. (Чебоксары, 25 декабря 2015 г.) ; редкол. : О. Н. Широков [и др.]. — Чебоксары : ЦНС «Интерактив плюс», 2015. — № 4(5). — С. 179–184.

14. Михайлова О. Б. Структура инновационного потенциала личности / О. Б. Михайлова // Вестник Новосибирского гос. ун-та. — 2012. — № 1. — С. 26–32.

15. Сазонов Б. В. Проблемы и пути интенсификации инновационных процессов / Б. В. Сазонов // Нововведение в организациях. — М. : ВНИИСИ, 1983. — 153 с.
16. Терехова Т. А. Структурно-уровневая модель инновационного потенциала личности [Электронный ресурс] / Т. А. Терехова, М. А. Белан // *Baikal Research Journal*. — 2016. — Т. 7. — № 2. — Режим доступа : <http://eizvestia.isea.ru/reader/article.aspx?id=20687>
17. Ушаков Д. В. Компетенции, креативность и предприимчивость как основы инновационных потенциалов личности и группы / Д. В. Ушаков, А. Д. Карнышев // *Экономическая психология: актуальные исследования и инновационные тенденции : материалы десятой юбилейной Междунар. науч.-практ. конф. ; под. общ. ред. А. Д. Карнышева*. — Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2009. — С. 378–393.
18. Фролов П. Д. Інноваційна активність особистості: сутність та методичні засоби вивчення / П. Д. Фролов // *Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка : зб.* — Чернігів, 2011. — Вип. 94. — Т. 2. — С. 209–213. — (Серія «Психологічні науки»).

Olga Bokovets

**BASIC PARADIGMATIC POSITION OF RESEARCH OF THE
STRUCTURAL ORGANIZATION OF INNOVATIVE POTENTIAL
OF A PERSONALITY**

Explained the actual problem of the structural organization of innovation potential of a personality. Stated that the innovative potential of a personality is still interpreted in different ways: as a dynamic polyfunctional complex system; as a set of resources or potential; as a set of personal characteristics of the individual. Disclosed the concept of the «innovative potential of personality» from the perspective of two phenomena, namely «innovation» and «potential». Traced the evolution of paradigmatic position of research of the structural components of the innovative potential of a personality. Conducted a content analysis of paradigmatic position of research of the structural components of the innovation potential of a personality.

Characterizes the innovation potential of a personality as a dissipative system that provided sustainable relationships between internal and external resources. Subsystem of the internal resources of the innovative potential of a personality includes motivational and value, cognitive, creative, emotional and volitional, and regulator. Subsystem of the external resources includes tangible and intangible resources. Developed the dissipative model of the innovation potential of a personality, based on the dissipative system of the innovation potential of a personality, semantic features which are openness, nonlinearity and disparity. In the dissipative model of the innovation potential of a personality is also included social environment. The social environment is characterized on two level — the macro and the micro. The macro level represented by the political, economic and cultural environment, which essentially creates equal conditions exist for each individual in a society (such as, economic and political situation in the country, ideology, socio-cultural norms and regulations, customs, traditions, etc.).

The micro level represented by the immediate environment in which the interpersonal communication and influence on a specific person (eg. family, friends, neighbors, schools and educational organizations, religious organizations, various informal groups of residents, etc).